

AHMET REMZİ AKYÜREK'İN
GÜLZÂR-I AŞK İSİMLİ
TERCÜMESİ

AHMET REMZİ AKYÜREK'S
TRANSLATION NAMED
GÜLZAR-I ASK

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ALTUNMERAL

 Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Osmanlı Türkçesi ve İslami Türk Edebiyatı Bilim Dalı. maltunmeral@bartin.edu.tr

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 03.11.2020
Kabul Tarihi: 09.12.2020
Yayımlanma Tarihi: 30.12.2020
Sayı: 4
Sayfa: 19-40

Article Information: Research Article
Received Date: 03.11.2020
Accepted Date: 09.12.2020
Date Published: 30.12.2020
Volume: 4
Page: 19-40

Atıf / Citation

ALTUNMERAL, M. (2020). Ahmet Remzi Akyürek'in Gülzâr-ı Aşk İsimli Tercümesi. *International Journal of Filologia*, 3 (4), 19-40.

ALTUNMERAL, M. (2020). Ahmet Remzi Akyürek's Translation Named Gülzar-ı Ask. *International Journal of Filologia*, 3 (4), 19-40.

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ALTUNMERAL

AHMET REMZİ AKYÜREK'İN GÜLZÂR-I AŞK İSİMLİ TERCÜMESİ

Ahmet Remzi Akyürek's Translation Named Gülzar-ı Ask

ÖZ

Mevlevîlik asırlarca kültür dünyamıza katkıda bulunmuş tasavvufî bir yoldur. Mevlevîhânelerden yetişen şâir, hattat, hâfız, mesnevîhân, semâzen ve musikîşinâslar kültür coğrafyamıza sayısız eserler kazandırmıştır. Ahmet Remzi Akyürek de son dönemde yetişmiş önemli Mevlevîlerden biridir. 1872 senesinde Kayseri'de dünyaya gelmiştir. Seyyid Süleyman Ataullâh Efendi'nin oğludur. Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Celâleddîn Efendi'ye intisap eden Akyürek; Kütahya, Kastamonu ve Halep Mevlevîhânelerinde görev yapmıştır. 6 Kasım 1944'te Kayseri'de vefât etmiştir. Arapça ve Farsçayı iyi derecede bilen, Türkçe ve Farsça şiirler kaleme alan ve kütüphanelerde hem görev yapan hem kitaplarla meşgul olan Remzi Akyürek, birçok eser kaleme almıştır. Eserlerin bazıları şunlardır: Manzûm Kavâid-i Fârisî, Tuhfetü's-Sâimîn, Âyine-i Seyyid-i Sırdân, Târihçe-i Aktâb, Tuhfe-i Remzî, Miftâhü'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi, Üslûb-ı Mergûb.

Çalışmanın konusunu Gülzâr-ı Aşk isimli eser oluşturmaktadır. Eser, Vâhidî isimli bir şairin Farsça olarak kaleme aldığı *Risâle-i Gül ü Bülbül*'ün tercümesidir. Vâhidî eseri 1520 senesinde dönemin sultanına sunmuş ve Ahmet Remzi 1897'de tercümesini tamamlamıştır. 27 sayfa tutarındaki Gülzâr-ı Aşk, 1918'de İstanbul'da basılmıştır. Tercüme, konu bakımından gül ü bülbül, bülbülname gibi eserlerle paralellik göstermektedir. Bülbülün güle aşkını arz etmesi, kuşların bülbülü Hazret-i Süleyman'a şikâyet etmeleri, Süleyman Peygamber'in bülbülü çağırıp onu dinlemesi ve bülbülün gül ile vuslata ermesi eserin ana başlıklarını oluşturmaktadır. Makalede eserin muhtasar bir incelemesine ve çeviri metnine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Remzi Akyürek, Gülzâr-ı Aşk, Gül ü Bülbül, Bülbül-nâme, Vâhidî.

ABSTRACT

Mavlaviyya is a Sufi way that has contributed to our cultural world for centuries. The poets, calligraphers, hafiz, mesnevîhân, whirling dervishes and musicians who were brought up from Mevlevîhanes have brought countless works to our cultural geography. Ahmet Remzi Akyürek is one of the most important Mevlevî people who have recently been trained. He was born in 1872 in Kayseri. He is the son of Seyyid Süleyman Ataullah Efendi. Akyürek who joined the Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Celâleddîn Efendi, served in Kütahya, Kastamonu and Aleppo Mevlevî Houses. He died in Kayseri on 6 November 1944. Remzi Akyürek, who has a good command of Arabic and Persian, writes poems and works both in libraries and with boks, has written many works. Some of them are: Manzum Kavaid-i Farisi, Tuhfetü's-Saimin, Ayine-i Seyyid-i Sirdan, Tarihçe-i Aktab, Tuhfe-i Remzi, Miftahü'l-Kütüb and Esami-i Müellifin Fihristi, Üslub-ı Mergub.

The subject of our study is the work titled Gülzar-ı Aşk. The work is a translation of the work titled "Risale-i Gül ü Bülbül" written in Persian by a poet named Vahidi. Vahidi presented the work to the sultan of the period in 1520 and Ahmet Remzi completed its translation in 1897. Gülzar-ı Aşk, amounting to 27 pages, was published in Istanbul in 1918. Translation parallels works such as gül ü bülbül and bülbülname. The nightingale declares his love for the rose flower, birds' complaint to Prophet Solomon about the nightingale, Prophet Solomon summoned the nightingale and listened to him and the nightingale meets the rose emerges as the main titles of the work. This article includes a concise review of the work and its full text.

Key Words: Ahmet Remzi Akyürek, Gülzar-ı Aşk, Gül ü Bülbül, Bülbül-name, Vahidi.

1. Giriş

Gül ile bülbül arasındaki gerek ilâhî gerekse mecâzî aşk, edebî eserlere konu olmuş ve “Bülbül-nâme”, “Bülbüliyye”, “Gül ü Bülbül” gibi isimlerle okuyucuya aktarılmıştır. Doğu kültüründe oluşmuş ilk bülbül-nâmenin 333 beyit halinde Feridüddîn-i Attâr tarafından yazıldığı bilinmektedir. Daha sonraları Batı edebiyatını da etkileyerek örnekleri ortaya çıkmış bu hikâyeye ait önemli eserlere edebiyat tarihimizde de rastlanmaktadır. Kara Fazlî'nin *Gül ü Bülbül*'ü, Birrî Mehmed Dede'nin *Bülbüliyye*'si, Bekâyî'nin *Gül ü Bülbül*'ü, Ömer Fuadî'nin *Bülbüliyye*'si gül ile bülbül arasındaki aşkın sembolik olarak anlatıldığı önemli örneklerden bazılarıdır.

Çalışmanın bahis konusu olan *Gülzâr-ı Aşk* isimli eserin sahibi Ahmet Remzi Akyürek, Kayseri Mevlevîhânesi şeyhi Süleyman Ataullâh Efendi'nin oğlu olup 1872 senesinde Kayseri'de dünyaya gelmiştir. İyi bir eğitim almış, Arapça ve Farsça öğrenmiş, Şeyh Celâleddîn Efendi'ye intisap etmiş, değişik memuriyetlerde bulunmuş, medreselerde *Mesnevî*, *Attâr*, *Bostân* ve *Gülistân* gibi eserleri tercüme yoluyla dersler vermiştir. Kütahya, Kastamonu, Halep Mevlevîhânesinde görev yapan Akyürek, son olarak Üsküdâr Mevlevîhânesinde postnişinlik görevini yerine getirmiş ve 6 Kasım 1944 tarihinde vefat etmiştir. Tasavvufî şiirler kaleme alan Ahmet Remzi Akyürek'in basılmış ve yazma halinde birçok eseri bulunmaktadır. Eserler şunlardır:

Basılmış Eserler: *Manzûm Kavâid-i Fârisî*, *Tuhfetü's-Sâimîn*, *Âyine-i Seyyid-i Sirdân*, *Târihçe-i Aktâb*, *Tuhfe-i Remzî*, *Miftâhü'l-Kütüb* ve *Esâmî-i Müellifîn Fihristi*, *Üslûb-ı Mergûb*, *Mir'ât-ı Zeyne'l-Âbidîn*, *Münâcât-ı Hazret-i Mevlânâ*, *Bir Günlük Karaman Seyâhat-nâmesi*, *Bergüzâr*, *Dîvân*, *Zâviye-i Fukarâ*, *Mahbûbü'l-Ahibbe*, *en-Nüzhetü's-Sâfiye li Tercimeti's-Suhbeti's-Sâfiye*, *Reh-nümâ-yı Ma'rifet*, *Mektûbât-ı Mevlânâ Celâleddîn*, *Fihrist-i Hüb*.

Basılmamış Eserleri: *Tabîratu'l-Mübtedî* ve *Tezkiretü'l-Müntehâ Tercümesi*, *Lübb-i Fazilet*, *Kayseri Şâirleri*, *Farsça Dîvânçe*, *Süleyman Efendi Biyografisi*¹

2. Gülzâr-ı Aşk'ın İncelemesi

2.1. Vâhidî Kimdir?

Ahmet Remzi Akyürek, *Gülzâr-ı Aşk*'ı Vâhidî isimli bir şairin Farsça olarak kaleme aldığı *Risâle-i Gül ü Bülbül*'ü tercüme ederek oluşturmuştur. Vâhidî hakkında kaynaklarda ulaşılabildiğimiz herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Eserini H. 927/M. 1520 senesinde Yavuz Sultan Selîm adına manzûm-mensûr karışık bir tarzda yazmıştır (Zavotçu, 2002:1733). Bu tarihten yola çıkarak incelendiğinde iki kaynakta Vâhidî ismi göze çarpmaktadır. İlk olarak Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*'ında Vâhidî isimli Gelibolulu bir şaire yer vermekte ve Kanûnî dönemi şairleri arasında göstermektedir (İsen, 1994: 283). İkinci olarak Latîfî, bu ismi tezkiresine almış ve Hayâlî'nin muâsırlarından olduğunu belirtmiştir (Canım, 2000: 554). Bahsi geçen şairin Âlî ve Latîfî'nin zikrettiği Vâhidî olması ihtimaller dâhilindedir.

¹ Akyürek ve eserleri ile alakalı kısım hazırlanırken şu çalışmalardan faydalanılmıştır: Maziçoğlu, 1989: 304-305; İnal, 1999: 1871-1874; Haksever, 2002; Serdar, 2014: 305-319, Vassâf, 2015: 275-283.

2.2. Nüsha Özellikleri

Çalışma konumuz olan *Gülzâr-ı Aşk*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Kitapları 2724 numarada kayıtlıdır. Eserin kapağında mütercimi şu şekilde belirtilmiştir: “Halep Mevlevîhânesi Postnişîni Ahmed Remzî”. 19x12 cm ölçülerinde ve 27 sayfa tutarındaki eser Dersâadet Evkâf-ı İslâmiye Matbaası’nda 1337/1918’de basılmıştır. Metnin sonunda Akyürek tarafından kaydedilen tamamlanma tarihi ise 1315/1897 şeklinde verilmiştir. Bu durumda eser tercüme edildikten 21 sene sonra matbaada basılmıştır.

2.3. Yazılış Amacı

Edebiyata meraklı gençlere Farsça eserler üzerine dersler veren Akyürek, bir derste Vâhidî’nin *Gül ü Bülbül*’ü hakkında bilgiler vermiş, bazı öğrenciler eserin Türkçeye çevrilmesini talep edince bu tercümeyi kaleme almıştır.

“Nev-nihâlân-ı bostân-ı edebe ara sıra kütüb ü resâ’il-i Fârisiyye tedrîsi ile iştigâl etmekte iken bi’t-tesâdüf Vâhidî merhûmun ‘*Gül ü Bülbül*’ risâle-i hikmet-isâlesi de müzâkere edildi. Tâlibin-i mûmâ-ileyhden ba’zı nücebâ-yı ‘urefâ risâle-yi mezkûreyi Türkçeye nakl ü tercüme etmeliğimi taleb ü iltimâs eylemekle hem anların ârzûlarını is’âf hem de gülistân-ı ‘irfâna bir nihâl-i tâze ithâf ile zebân-ı Fârisî’ye henüz âşinâ olmayan nev-resîdegâna gül gibi bülbülü de kafesden ser-âzâd eylemeği muvâfık-ı hakikat u insâf buldum ve *bi’llâhi’t-tevfik* tercümeyle ‘*Gülzâr-ı Aşk*’ tesmiye edildi.” (Remzi, 1337: 3)

2.4. Vâhidî ve Akyürek’in Mukayesesi

Manzûm-mensûr olarak kaleme alınan Vâhidî’nin *Risâle-i Gül ü Bülbül*’ü, Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi 582/2 demirbaş numarada kayıtlı, 972/1564 istinsah tarihli, 210x130-140x80 mm ölçülerinde, talik hatla yazılmış bir mecmuanın 77b-90b varakları arasında bulunmaktadır. Bu, eserin ulaşılabildiğimiz tek metnidir.

Bu metin ile Akyürek’in tercümesi karşılaştırıldığında mütercimnin büyük oranda orijinal metne sadık kaldığı görülmektedir. Eserin baş kısmında bulunan ve sunulduğu kişinin övgüsünün yer aldığı bölüm tercüme edilmemiştir. Eserin başındaki tercüme sebebi ile sonundaki “Târîh-i Tercüme” başlıklı kıta haricinde metne herhangi bir ekleme yapmayan mütercimnin, manzûm kısımlarda kimi beyitleri tercüme etmediği görülmüştür.

78b’de bulunan mesnevinin 4. beyti, 80a’daki mesnevinin 7, 9, 11 ve 14. beyitleri, 81b’deki nazmın ilk iki mısraı, 84a’daki gazelin 2. beyti, 87a’daki kıtanın 3. beyti, 89a’daki gazelin 2. beyti çeviri yapılmayan kısımlardır. Bu durumda akla farklı bir nüshadan yararlanmış olabileceği fikri gelmektedir. İncelendiğinde eserin tercüme edildiği yıllarda Akyürek’in Kayseri’de müderris olarak görev yaptığı görülmektedir. Bu bilgi mütercimnin Kayseri nüshasından faydalandığı ihtimalini güçlendirmektedir.

Akyürek, manzûm kısımların tercümesini -aynı anlamı vermek suretiyle- Vâhidî ile aynı vezni kullanarak yapmıştır. Bu durum eserin Farsçadaki sanatsal ve edebî yönünün tercümede de korunmasını sağlamıştır. Daha da önemlisi esere tercüme-telif özelliği kazandırmıştır. Örnek olarak;

Vâhidî	Ahmet Remzi
Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün	
'Aşk-ı evvel ez-Hudâ âmed bedîd Zân sebep nûr-ı Muhammed âferîd ² (Vâhidî, 972: 80a)	Çünkü derd ma'nîde sevdâ-yı Resûl Kurb-ı Hakka oldu şeh-râh-ı vusûl (Remzi, 1337: 7)
Mefâilün/Mefâilün/Feûlün	
Be meydân-ı firâket ey dil-ârâ Nişâne geşteem tîr-i belâ râ ³ (Vâhidî, 972: 88b)	Senin meydân-ı hicrânında ey mâh Belâ tîrine oldum ben nişân-gâh (Remzi, 1337: 23)
Mefâilün/Mefâilün/Feûlün	
Dilî âgâh-dih-i mâ râ be-her-dem Bi-hakkın rûh-ı pâk-i Mustafâ râ ⁴ (Vâhidî, 972: 90a)	Beni hem-vâre âgâh eyle yâ Rab Bi-hakkın rûh-ı pâk-i fahr-i ekvân (Remzi, 1337: 26)

2.5. Muhteva ve Kahramanlar

Gülzâr-ı Aşk, Birrî Mehmed Dede'nin *Bülbüliyyesi* ve Ömer Fuâdî'nin *Bülbüliyyesi* gibi tasavvûfî bakış açısıyla kaleme alınmış bir eserdir. Gülün bülbüle aslını beyan ederken kullandığı şu ifadeler dikkat çekicidir:

“Benim doğrudan doğru Hazret-i Resûl-i Ekrem *salla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* efendimize vech-i mübâreklerinin mutayyeb terinden halk buyurulduğumdan dolayı intisâbım vardır. Binâ'en-'aleyh kokulu çiçeklerin hepsinden hoş-bûy u makbûlüm. Senin intisâbın kimedir, ismin nedir, kimsin anlat bakayım?” (Remzi, 1337: 14)

Yukarıdaki alıntı metinde geçen “intisâb” tabiri, eserin tasavvûfî bir mâhiyete sahip olduğunu daha metin devam ederken okuyucuya belirtmektedir.

Eserde ana kahramanlar gül ve bülbül olup bâğbân, Hz. Süleyman, karga ve bâz yardımcı kahramanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. *Gülzâr-ı Aşk*'in sonundaki “Risâle-i Gül ü Bülbül'ün Neticesi” başlıklı bölümde kahramanların tasavvûfî olarak neyi simgeledikleri belirtilmiştir. Buna göre bâğbân akli, gül sevgili ve arzu edilen şeyleri, bülbül insanın kendisini, Hazret-i Süleyman rûhu, bâz gönlü, karga nefsi, diğerkuşlar da nefsin isteklerini temsil etmektedir.

² عشق اول از خدا آمد بیدید
زان سبب نور محمد آفرید
³ بمیدان فراق ای دل آرا
نشانه کشته ام تیر بلا را
⁴ دلی اکاه ده ما را بهردم
بحق روح پاک مصطفی را

2.6. Olay Örgüsü

Bülbüliyye, bülbül-nâme ve gül ü bülbül gibi eserlerde işlenen konularla aynılık gösteren *Gülzâr-ı Aşk*'ın olay örgüsü şu şekildedir:

- Kederli dervişin bir sabah vakti evinden ayrılarak gül bahçesine gitmesi, bâğbândan izin alıp bir köşeye çekilerek bahçeyi izlemesi,
- Bülbülün bahçeye gelip bir gül dalına konması ve güle olan aşkını açıklaması,
- Gülün güzelliğiyle mağrûr olarak bülbülü azarlaması ve kendisine bende olan benefşe, lâle, nergis, yâsemîn, nîlûfer, süsen ve hatmiyi tanıtarak bülbülü kendisine layık görmemesi,
- Gülün aslının Hz. Peygamberin terinden olduğu bildirip intisabının ona olduğunu söylemesi ve bülbüle adını ve aslını sorması,
- Bülbülün kendisini tanıtarak tıpkı gül gibi Hz. Resûl'e olan intisâbını bildirmesi ve Hz. Süleymân ile arasında geçenleri anlatmaya başlaması,
- Hz. Süleyman'a hizmet için giden kuşların gül bahçelerinde gezen bülbüle karşı kin beslemesi ve karganın ondan şikâyetçi olması,
- Doğanın Hz. Süleyman'ın emriyle bülbülü getirmek için gül bahçesine gelmesi, gülden ayrılmak istemeyen bülbülü götürmek için zorlaması, bülbülün bir şiir yazarak doğanla huzura çıkması,
- Bülbülün durumunu anlatması üzerine Hz. Süleyman'ın şikâyet eden kuşlara kızması, bülbülü taltif etmesi,
- Bülbülün gerçek âşık olduğuna kanaat getiren gülün vuslatı kabul etmesi, vuslata ulaşan gül ile bülbülün fâni olması.

2.7. Dil ve Üslup

Manzûm-mensûr bir şekilde kaleme alınan eserde olayın anlatıldığı kısımlar nesirle, duygu yoğunluğunun olduğu ve kahramanların kendilerinden bahsettikleri bölümler nazımla kaleme alınmıştır.

Eser incelendiğinde müellifin genel itibariyle secilerin kullanıldığı bir üslubu tercih ettiği görülmektedir. Arapça-Farsça kelimelerin kullanıldığı en fazla üç kelimeyle yapılan tamlamalar da göze çarpmaktadır.

“... ki gülîstân-ı vahdâniyyetin bülbül-i rengîn-ed^ââsı ve şeker-sitân-ı ferdâniyyetin tûtî-i letâfet-pîr^ââsı ve bâ'is-i îcâd-ı 'âlem ve şefî'-i benî Âdem'dir.” (Akyürek 1337: 4)

“Hazret-i müşârü'n-ileyh 'azamet-i nübüvvet ve celâdet-i saltanatıyla taht-ı Süleymânîsine câlîs yemîn ü yesârında hademe-i bî-şümâr elbise-i fâhiteyi lâbîs ve huzûr-ı akdeslerinde tâ'ife-i cinnden bir gürûh kemâl-i edeble hıdmete âmâde ve mûnîs arka cihetinde de o benden müşteki, gammâz u müvesvîs kuşlar sâkin ü sâkit idiler.” (Remzi, 1337: 20)

Metinde dikkat çeken diğer bir husus, yer yer görülen konuşma üslûbu ve “ey, ve'y” gibi ünlemlerle başlayan cümlelerdir. Bu şekilde Akyürek eserin monoton bir şekilde devam etmesini önleyip canlılık kazandırmıştır.

“Neden sonra ‘aklımı başına toplayıp dedi ki: Ey bülbül-i şeydâ v’ey ‘andelîb-i hoş-nevâ! Âgâh ol ki Hazret-i Süleymân ‘aleyhi’s-selâm beni sana gönderdi ve seni dîvân-ı ‘âlisine da’vet eyledi.”(Remzi, 1337: 19)

3. Sonuç

Gülzâr-ı Aşk, Ahmet Remzi Akyürek’in Vâhidî’nin *Risâle-i Gül ü Bülbül*’ünü tercüme ederek oluşturduğu, bülbül ile gül arasındaki tasavvufî aşkı anlatan manzûm-mensûr bir eserdir. Tercüme sırasında Vâhidî’nin metnine sadık kalmaya çalışan Akyürek, şiir parçalarını da Vâhidî ile aynı vezinde çevirerek esere tercüme-telif özelliği kazandırmıştır. Vâhidî’nin kaleme aldığı Farsça aslı ile bütün olarak mukayese edildiğinde bu özelliğin daha iyi bir şekilde ortaya konulacağı muhakkaktır. Fazlî, Münîrî, Birrî, Fuâdî gibi müelliflerin eserleri ile mukayese edilmesi durumunda *Gülzâr-ı Aşk*’ın bülbül-nâmeler arasındaki yeri de ortaya çıkacaktır.

Bu çalışma ile Türk edebiyatında kaleme alınmış bülbül-nâmeler arasına biri daha eklenmiş, eserin çeviri yazısı verilerek konu üzerinde araştırma yapacak olan bilim insanlarının istifadesine sunulmuştur.

4. Metin

4.1. Gülzâr-ı ‘Aşk⁵

Ba’de edâ’i mâvecebe ‘aleynâ⁶

Nev-nihâlân-ı bostân-ı edebe ara sıra kütüb ü resâ’il-i Fârisiyye tedrîsi ile iştigâl etmekte iken bi’t-tesâdüf Vâhidî merhûmun “Gül ü Bülbül” risâle-i hikmet-isâlesi de müzâkere edildi. Tâlibîn-i mûmâ-ileyhden ba’zı nücebâ-yı ‘urefâ risâle-yi mezkûreyi Türkçeye nakl ü tercüme etmeğimi taleb ü iltimâs eylemekle hem anların ârzûlarını is’âf hem de gülîstân-ı ‘îrfâna bir nihâl-i tâze ithâf ile zebân-ı Fârisî’ye henüz âşinâ olmayan nev-resîdegâna gül gibi bülbülü de kafesden ser-âzâd eylemeği muvâfık-ı hakîkat u insâf buldum ve *bi’llâhi’t-tevfik⁷* tercümeyle **Gülzâr-ı ‘Aşk** tesmiye edildi.

Hamd u sipâs-ı bî-’add u kıyâs her iki ‘âlemi ve nev’-i âdemi halk eyleyen Cenâb-ı Perverdigâr’a mahsûsdur ki kuru yerden yaş diken ve yaş dikenden güzel kokulu gül bitirir. Bülbülün cân-ı dimağına gülün kokusunu irâhe buyurur ve ‘andelîb-i za’îfi verd-i latîfe ‘âşık ve gül-i zîbâyı bülbül-i şeydâya ma’sûk eder.

Nazm

Ruh-ı yârin güliyle bâğ-ı cân gülzâr sendendir

O gül şevkiyle dâ’im bülbül-i dil-zâr andandır

Güle dâ’im letâfetle tarâvet bahş eden sensin

⁵ Çeviriyazı hazırlanırken tam transkripsiyon yapılmamış sadece uzun ünlüler, hemze ve ayın harfi gösterilmiştir. Sayfa numaraları, metinde olmayıp tarafımızdan eklenen harf ve kelimeler köşeli parantez içinde verilmiştir. Metinden çıkarılması gerektiği düşünülen harf ve kelimeler normal parantez içinde yazılmıştır.

⁶ بعد أداء ما وجب علينا: Üzerimize gereken şeyi yaptıktan sonra.

⁷ بالله التوفيق: Allah’ın yardımıyla.

Figân u sûziş-i bülbül cefâ-yı hâr andandır

[4] Salât-ı bî-hadd ve tahiyât-ı bî-'add ma'den-i sıdk u safâ, habîb-i Hudâ Hazret-i Muhammed Mustafâ efendimizin rûh-ı pür-fütûhuna olsun ki gülistân-ı vahdâniyyetin bülbül-i rengîn-edâsı ve şeker-sitân-ı ferdâniyyetin tûtî-i letâfet-pîrâsı ve bâ'is-i icâd-ı 'âlem ve şefî'-i benî Âdem'dir.

Nazm

Hep arz u semâ serâser eşyâ

Yok iken anun-çün oldu peydâ

Ağzında lisân olan halâ'ik

Medhi için oldu cümle nâtik

Selâm-ı bî-nihâye ve dürûd-ı bî-gâye Çehâr-Yâr-ı Nebî Muhtâr ve bi'l-cümle ebrâr u ahyâr ervâh-ı şerîfesine olsun ki her birerleri sultân-ı iklîm-i melekûtun şeh-bâzı ve küh-sâr-ı 'âlem-i ceberûtun kebk-i bâlâ-pervâzıdırılar.

Beyt

Cân-ı pâkinden dem-â-dem bin selâm

Ol Resûl'e âl ü ashâba temâm

Sebeb-i Te'lîf-i Risâle-i Gül ü Bülbül

Bir vakt-i bahâr ki mevsim-i gül ve zamân-ı bülbül idi. Gülistâna gidip gül ile bülbül ne mükâleme ve ne muhâvere ediyorlarsa dinleyip mümkün mertebe anların nâz u niyâzını bir bir takrîr ve sahîfe-i kalbe tahrîr etmek hayâlî gönlümde halecân eyledi ki 'ârif olanlar bu mükâlemeden hisse-yâb olup mahzâ kıssa vü hikâye zannetmezler.

Mesnevî Der-Hülâsa-i Güftâr

Hoş gülistandır bu 'âlem kıl nazar

Gülleri her dem güzeldir tâze ter

Her nefes her ân bahâr içre bahâr

Pür-letâfet misl-i ruhsâr-ı nigâr

[5] Rûz u şeb bülbüller olmuş nağme-sâz

Cân u dilden eyleyip 'arz-ı niyâz

Şevk-i gülle dâ'imâ şeydâ-misâl

Her nihâl üstünde eyler bir cidâl

5 Gül ise yüz gösterip bülbüllere

Dâm-ı 'aşka bend eder birdenbire

Kendini her bir nefes tezyîn eder

Bülbül-i âvâreyi gam-gîn eder

Bûy u reng ile olur ârâste

Gösterir endâmını pîrâste
Her nefesde dürlü dürlü nâz eder
Her zamân bir diğerin hem-râz eder
Etse de bülbül hezârân âh u zâr
Gül yine eyler nihâlinde karâr
10 Olsalar 'aşk ile bülbüller helâk
Gül çeker mi anların mevtiyle yâk
Çünkü binlerce çemende bülbülân
Eylemekde âh u şîven her zamân
Bülbül eylerse güle 'arz-ı niyâz
Gül de eyler şîvelerle gunc u nâz
Güllerin nâzı keremdir bülbüle
Eyler anınçün çemende gulgule
Gül ile bülbül iki hem-râzdır
'Âşık u ma'sûkdur dem-sâzdır
15 Tâzelensin bu gülistân-ı cihân
Tâzelensin derd-i 'aşk-ı bülbülân
Cân u dilden dinle terk eyle sözü
'Andelîb ü verd insânın özü
Her ne denmişse bütün hâlin senin
Bülbül ü gül kıssası kâlin senin
Kıssanın ma'nâsı cisme cân verir
Dildeki emrâza da dermân verir
Kim ki bu güftârdan âgâh olur
Bende-i makbûl-i bâbu'llâh olur
20 Gülsitân-ı dehre dil vermez hemân
Kim ki merd-i Hak'dır ey rûh-ı revân
İşbu pendî cân kulağıyla işit
Bend edersen kalbi hubbu'llâha it
Vâhidî bu nutku tekrâr eyle sen
Ne gül ü bülbül kalır ne gül diken

[6] Ey 'azîz nazar kıl ki gurbet köşelerinde perîşân u nâlân ve künc-i firkatde belâ oklarına nişân-gâh olarak giryân u ser-gerdân olan bu dervîş-i dil-rîş ki hicrân-ı

cânân ile cânı nahîf ü haste ve zencîr-i hayâl-i zülf-i dildâr ile dest ü gerdeni bestedir. Birgün 'ale's-subh kalb-i pür-efkâr ile beyt-i ahzânımdan cenâb-ı Ya'kûb-âsâ cemâl-i Yûsuf-ı gülü temâşâ ve feryâd-ı bülbülü istimâ' vü iskâ için taşra çıkdım. Dîde-i pür-âb ve sîne-i pür-tâbımla cânib-i gülzâra şitâb etdim.

Mesnevî Der Hulâsa-i Esrâr

Her kimin ki sînesi pür-derd değil
 Bil tarîk-i evliyâda merd değil
 Merd-i rehzen sen de sâhib-derd ol
 Çünkü derddir hazrete râh-ı vusûl
 Çünkü ehl-i derd olur merd-i habîr
 Nûr-ı feyz-i 'aşkdan hem müstenîr
 Derddir maksûd-ı Hak senden hemân
 Yoksa derdin senden a'lâdır saman
 5 Cân u dilden derde sa'y et dâ'imâ
 Ol iki 'âlemde tâ merd-i Hudâ
 Derd hâsıl et ki vâsıl olasın
 Matlab-ı a'lâya nâ'il olasın
 Kim ki vardır derdi dermân buldu o
 [7] Cehl içinde kenz-i 'irfân buldu o
 Âdeme sermâye-i cân oldu derd
 Merd-i râha 'ayn-ı dermân oldu derd
 'Âşıkâna derd cândandır 'azîz
 Bil ki her iki cihândandır 'azîz
 10 Çünkü derd ma'nîde sevdâ-yı Resûl
 Kurb-ı Hakka oldu şeh-râh-ı vusûl
 Vâhidî'ye derd bağışla yâ Hudâ
 Zümre-i 'uşşâka dâhil ola tâ

Vaktâ ki gülistâna yaklaştım, bâğçe kapısını açık buldum. Der-hâl içeriye girdim. Bâğbânı görüp selâm verdim ve gülistânı bir lahza temâşâ ile hâtır-ı perîşânımı müşâhede-i cemâl-i gül-i ra'nâ ile pür-safâ ve bir müddetcik olsun def'-i gumûm-ı dünyâ etmek dâ'îyesiyle bâğçenin bir köşesinde sâkin olmak için ruhsat istedim.

Bâğbân da ey dervîş-i dil-rîş, bâğ mahzâ temâşâ ve perîşân gönülleri pür-safâ etmek için yapılmış bir mahaldir. Buyur herhangi köşeyi ârzü edersen otur temâşâ et diyerek beni taltîf etdi. Ben de memnûn olarak gülistânı seyr ü temâşâyâ ve etrâf-ı bostânı gezip dolaşmağa başladım ve kemâl-i sürûrümde şu rubâ'î[yi] söyledim.

Rubâ'î

Her dü kevnin bâğı gülzârım benim
 Bülbülânın nâlesi zârım benim
 Cevr-i 'âlemden ne gam artık bana
 Çünkü oldu bâğbân yârim benim

Der Vâsf-ı İN Gülistân

Mezkûr bâğçenin ortasında dürlü dürlü renglerle münakkaş u müzeyyen ve etrâfî lâlelik ve benefşezâr bir köşk gördüm ki reyhânı, fesleğeni pek çok ve güzel güzel zerrîn kadeh ü sübüllerine hadd ü gâyet yok idi. Hûb-likâ gülleri tebsümde, hoş-nevâ bülbülleri terennümde, havzlarında bulunan nilûfer çiçekleri şekl-i bedr-i tâbdâr diğer ağaçların çiçekleri de mânend-i encüm-i bî-şümâr idi. Köşkün etrâfında cevânib-i bostânı tavâf eder gibi selsebil-âsâ ırmaklar akıyor, o yüksek ağaçlar üzerinde şîrîn-makal kuşlar da tesbîh ü tehlîl okuyordu. O gül kokularıyla muhtelit rûzgârı latîf ü mu'attar, köşkün derûn u bîrûnu rengâreng çiçeklerle münevver idi. Fakîr hayret-zede o köşke oturup bâğçenin temâşasında mütehayyir ve râyiha-i gülden bülbül gibi müte'essir olup kaldım. O sırada şu beyti nazm etdim:

Beyt

Olsa bâkî ne güzel bâğ idi işbu gülzâr
 Görünür çeşm-i dile lîk fenâsı her bâr

Ben bu beytin me'âlini ve gülistânın hâl u istikbâlini düşünürken nâgehân hoş-elhân bir bülbül, nâle vü efgân iderek gelip karşımdaki bir nihâle kondu. Âlâm-ı hicrân ile yâreli olan gönlünün hâl-i esef- [9] iştimalini huzûr-ı gülde 'arz u hikâyet etmek üzere bir sûret-i hazîn-i 'âşıkâne ile güle karşı nâle vü feryâda başladı.

Bülbülün Güle İzhâr-ı 'Âşıkıyyeti

Bülbül bir lisân-ı fasîh ve güftâr-ı melîh ile güle şu sûretle ma'rûzâtta bulundu. Letâfetde bî-nazîr, zerâfetde bî-'adîl, ra'nâlıkda bî-hemtâ, zîbâlıkda yektâ ve melâhatde pür-kemâl olan ey gül-i sâhib-cemâl!

Beyt

Dilberâ sensin güzellikde benâm
 Âsumân-ı hüsnde bedr-i temâm

Bendeniz ki gülşen-serây-ı 'ademden istişmâm-ı râyiha-i vücûd ile çemenistân-ı dünyâya uçup geldim. Hemân senin o güzel yüzünü gördüm ve 'âlemi meftûn eyleyen bûy-ı dil-âvîzini kokladım; 'Azrâ'ya Vâmık'dan ziyâde sana 'âşık oldum.

Beyt

Yok iken cânâ Hitâ ile Hoten
 Cân dimâğı bûyunu eylerdi şemm

Dâ'imü'd-dehr şarâb-ı nâb-ı mahabbetinle gülistânlar 'işret-gâhında mest ü harâb ve bî-ekl ü hâb, rûy-ı zerd-âlûdum topraklar üstünde, gözüm birer Ceyhûn oldu akıyor.

Nazm

Dâ'imâ bezm-i gamında cânâ
 Gözümün kanlı suyu oldu şarâb
 Pûte-i firkatın içre oldu
 Ciğerim âteş-i mihnetle kebâb

[10] Gündüzleri feryâdımla ehl-i zemîni bî-zâr etmekde olduğum gibi geceleri âh-ı âteş-bârımdan eflâke şererler yetişmektedir.

Beyt

Âh-ı âteş-bârımın hep şu'le-i tâbânıdır
 Âsumânın kubbesinde parlayan kandîller

Ve kemâl-i şevk-i 'aşkından bu muhrik sadâ ve ciğer-sûz na'râlarımla âfâk-ı 'âlem dolmuş ve sultân-ı mahabbetin leşker-i firkatı elinde iklim-i vücûdum harâb u yağma olmuştur.

Nazm

Dilberâ ben hicr ile oldum helâk
 Hangi demde sen olursun lutf-kâr
 Firkatınle olmada cânım tebâh
 El-meded tahlîse lutf et ey nigâr

Bülbül bu gibi birtakım makâlât-ı 'âşıkâne ve kemâlât-ı sâdıkâne ile mahbûb-ı mergûbu hazret-i güle esrârını açdı ve kalbinde mahfûz mahabbet incilerini ortaya saçdı ve sükût etdi.

Gülün Bülbüle 'Îtâb İle Ma'şûkiyyetini İzhâr ve Bendegânını Ta'dâd u Şümâr Eylemesi

Çünkü gül bülbülden mahabbet-âmîz, meveddet-engîz makâlâtı ve 'âşıkâne istirhâmâtı, sâdıkâne nagamâtı işitdi. Fevka'l-gâye hiddetlenerek cûş u hurûşa gelip hitâb-ı 'itâb için nikâb-ı lisâna güşâd verip [11] mağrûriyyet-i hüsünü bülbül-i dilrîşe gösterdi ve dedi ki: - Dâ'imâ fakr u fâka ile hûn-ı ciğer içen ey âvâre kuşçağız! Sen nasıl bir derd-mendsin? Kimsin ve necisin ki benim gibi bir nâzeninin 'aşkıyla bî-endâze lakırtılar söylüyor ve benim gibi bir dilber-i Şîrîn'in huzûrunda Ferhâd-âsâ makâlât-ı Husrevânede bulunuyorsun? Niçin kendi hadd ü mikdârını tanımıyorsun?

Nazm

'Aceb 'aşkımla lâf urmak sana sen nerde ben nerde
 Bak insâf ile bir def'a bana sen nerde ben nerde
 Benim mümtâzı ezhârın za'îfi kuşların sensin
 Niçin feryâd edersin dâ'imâ sen nerde ben nerde

Bugün şu gülistân-ı cihân ve bostân-ı devrâna bir nazar et ki letâfet ü zarâfetde benim bir hem-serim halâvet ü tarâvetde bir benzerim yokdur. Ben böyle bir cemâl ü kemâl ile mahbûbu'l-kulûb iken sen kimsin ki bana tâlib ü râgıb oluyorsun?

Nazm

Benim bir dilber-i ra'nâ ki 'âlemde nazîrim yok
Reh-i 'aşkımda sen kimsin koşarsın böyle ser-gerdân
Ne taşkınlık ne coşkunkluk ne hiffetdir bu etvârın
Ki haddin bilmeyip dâ'im olursun vaslımı cûyân

- Ben ki gülzâr-ı cihân ve çemenistân-ı devrânda bulunan her nev' çiçeklerin ser-firâziyim. Ey bî-nevâ gedâ sen nasıl kuşcağızsın, za'if [12] ü nahîf hâline bakmayarak bilâ-ruhsat u icâzet harem-serâma giriyor ve gece gündüz böyle bir tarz-ı küstâhânedede izhâr-ı mahabbet ve icrâ-yı nagamât eyleyerek 'aşk u sadâkat gösteriyorsun? Ey bî-edeb kuş! Evvelen dergâh-ı husrevâneme mensûb olan bendegânımı sana bir bir ta'dâd u takrîr edeyim de şân-ı cemâlîm ve 'azamet-i kemâlîm ne rütbe 'âlidir anlayasın.

Beyt

Cihân ezhârî cümle leşkerimdir
Sarây-ı devletimde çâkerimdir

Beyân-ı Sıfat-ı Benefşe

Evvelen ezrak-pûş benefşeye çeşm-i 'ibretle nazar et ki sevdâ-yı hatt-ı müşgînîmden elinde 'asâ dağ başlarında hayretle dolaşan bir seyyâh kıyâfetine girmiş ve gönlünü hevâ-yı zülf-i pîç-â-pîçime vermiştir.

Beyt

Hevâ-yı zülfüm ile dağ başında
Benefşe ser-fürû etmiş de kalmış

Sıfat-ı Lâle

Lâle-i sürh-pûş ki 'aşk-ı ruhsârımla kızıl divâne gibi arkasında köhne 'abâ baş açık yalın ayak mütehâyir ü ser-gerdân semâya nigerân bir hâlde dikilmiş kalmıştır.

Beyt

Lâle-i bî-çârenin gönlünde dâ'im dâğ var
Âteş-i 'aşk-ı ruhumla dağ u sahrâdır yeri

[13] Sıfat-ı Nergis

Altun tâclı nergis ki halvet-gâhım mukbilânındandır. Her gün akşama kadar sevdâ-yı dîde-i siyâhım bezminde bâde-i mahabbetle mest-i harâb ve her gece mestliğinden nâşî mülâzım-ı hâbdır.

Beyt

Şarâb-ı 'aşk-ı çeşmim ile nergis

Gehî mest ü harâb u gâh der-hâb

Sıfat-ı Yâsemîn

Bâğçe etrâfında bin dallı yâsemîn râyiha-i gerden-i billûrumdan mest olarak rûy-ı hoş-bûyuma karşı hayrân kalmıştır.

Beyt

Gerdenim bûy ile her dem yâsemîn

Kendiden geçmiş kenâr-ı bâğda

Sıfat-ı Nîlûfer

Sarı yüzlü nîlûfer ki rûy-ı gül-gûnuma 'âşıktır. Dîdârim temâşâsından mehcûr olmağla ser-â-pâ gözyaşlarına gark olmuştur.

Beyt

Hasret-i rûyumla dâ'im garkdır nîlûferân

Kendi gözü yaşı deryâsında başdan pâya dek

Sıfat-ı Sûsen

Sûsen-i şemşîrdâr ki benâm-ı gâzilerimendir. Dâ'imâ muhafızlık hıdmetiyle etrâf-ı bâğda kılınç salları ve dem-be-dem kılıncından kan damlar.

[14] *Beyt*

Susâm da tîğ-i tîzi elde gâzîler gibi her bâr

Durur bostânın etrâfında gûyâ bekçim olmuştur

Sıfat-ı Hatmî

Kalkan be-dest hatmî ki fârislerim zümresindedir. Dâ'imâ tarassud üzre bulunup elinden kalkanı bırakmaz. Sûsen-i tîğdâra mu'âvenetde bulunur.

Beyt

'Arsa-i 'aşkımi miyânında dem-â-dem hatmî de

Şeh-süvâr-ı çâbü-k-âsâ bir siper-dârım benim

El-hâsıl bâğ-ı 'âlemde reng-â-reng ü gûn-â-gûn ne kadar çiçekler var ise cümlesi şu beyân u ta'dâd etdiklerim gibi mutî' ü fermân-ber birer hıdmet-kârımdırlar.

Beyt

Kendi kaydındasın ey mürg-ı hakîr-i nâ-kes

Niçün 'aşkımla benim lâf edersin sesi kes

Bu kadar bî-edebâne hareket muvâfık-ı 'akl ü hikmet değildir. Meğer sen *hüsnü'l-edeb mine'n-neseb*⁸ haber-i edeb-âmûzundan gâfilsin.

⁸ حسن الادب من النسب: Edebin güzelliği soydan gelir.

Nazm

Bî-edeb nerde olursa olsun
Hürmeti 'izzeti olmaz aslâ
Kim ki hem-vâre mü'eddeb olsa
Cümle bigâne olur yâr ana

Gülün Bülbüle Aslımı Beyân Eylemesi

Benim doğrudan doğru Hazret-i Resûl-i Ekrem *salla 'llâhu te 'âlâ 'aleyhi ve sellem* efendimize vech-i mübâreklerinin mutayyeb terinden halk buyurulduğumdan dolayı intisâbım vardır. Binâ'en-'aleyh kokulu çiçeklerin hepsinden hoş-bûy u makbûlüm. Senin intisâbın kimedir, ismin nedir, kimsin anlat bakayım.

Bülbülün Cevâbı ve Aslımı Beyân Mu'arrazında Güle Hitâbı

Bülbül gülden bu nâz-âmîz ve dil-âvîz hitâb u 'itâbı işidince bir âh-ı ciğer-sûz çekip niyâz tarîkiyle dehen-bâz olarak dedi ki: - Ey gül-i nâzik-endâm ve'y nâzenîn-i şîrîn-keîâm! Evet fi'l-hakîka gülistân-ı cihânın şükûfeleri ve bostân-ı devrânın ezhârı bendegân-ı bâr-gâhın ve mukbilân-ı dergâhındırlar. Fakat tarîk-i 'aşkında hâr u zâr u üftâde [vü] fakîr hezâr-ı dildâdeniz de anların bendesinin bendesiyim ve anların çâkerlerinin hâk-pâiyim.

Bi-hamdi'llâh kapında bir gedâyım
Seninçün herkese ben hâk-pâyım
Kerem kıl 'arz-ı dîdâr eyle zîrâ
Cemâl-i pâkine mübtelâyım
Yüzünden lutf edip kaldır nikâbı
Ki dilden 'âşık-ı pâk-likâyım
Ruhun gülzârına bir bülbülüm ben
Hemîşe zâr ile midhat-serâyım

- Ey gül-i ra'nâ! Pâk ü necîb asâletini takrîr ü beyân buyurdun. Bendeniz de [16] müsâ'adenizle aslımı neslimi 'arz edeyim tâ ki tuyûr-ı 'âlem arasında ne gibi bir kuş olduğum ve ismimin ne olduğu anlaşılısın. Zât-ı ma'sûkânelerinin mahbûb-ı rabbü'l-'âlemîn ve seyyidü's-sakaleyn *'aleyhi's-salavâtü'l-meliki'l-mu'in* Efendimiz hazretlerine intisâbınız sâbit ü muhakkak ise bu 'âşık-ı cemâliniz fakîrin de nisbetim zâhirdir. Şu vechle ki hazret-i hâlık-ı bî-enbâz bu 'abd-i 'âcizi de işte o seyyid-i kâ'inât, sebeb-i îcâd-ı mevcûdât *'aleyhi ekmelü't-tahiyât* için halk buyurmuş ve beyne'l-akrân ser-firâz u mümtâz kılmıştır.

Nazm

Habîb-i hazret-i Hak olmasaydı
Sezâ-vâr olamaz idim cism ü câna
Anın nûru gözümde olmasaydı
Bakar mıydı gözüm rûy-ı cihâna

Sana olan 'aşk u mahabbetimin hakikatde sebep ü menşe-i hilkatin ve bâ'is-i letâfet ü tarâvetin bulunan o sultân-ı dü-serâ Habîb-i Hudâ '*aleyhi ekmelü't-tehâyâyadır*. Artık bu fakîri o kadar hakîr görüp nazar-ı istihfâf ile bakma.

Nazm

Nazarda gerçi ben gâyet hakîrim

Hünerde cümleden ammâ ki bihter

Fezâ'ilde edebde cümle kuşdan

Kemâlât ehlinin 'indinde mihter

Zât-ı 'ulyâlarına çiçekler miyânında gül derlerse bendenize de kuşlar arasında bülbül derler.

Beyt

Tâ'irân-ı 'âlem içre bülbül-i şeydâ benim

Bâğlarda her nihâl üstündeki gavgâ benim

[17] Meşhûr-ı 'âlem olan şu hikâyetim mesmû'-ı 'âlîleri buyurulmadı mı?

Hazret-i Süleymân '*Aleyhi's-Selâm* İle Bülbülün Hikâyesi

Şu zamân ki Hazret-i Süleymân '*aleyhi's-selâm* 'âlem-i nihândan mülk-i cihânı teşrif buyurmuşdu. Nübüvvetle saltanat zât-ı risâlet-penâhîlerinde ictimâ' etmişdi. Birgün bi'l-cümle tuyûr dergâh-ı 'âlisine girdiler. Çârüb-i müjgânla hâk-i bârgâhını süpürerek hıdmetler etdiler. Ben ise senin bâde-i 'aşkınla bâğçeler köşelerinde mest ü harâb ve âteş-i mahabbetinle ciğer-kebâb idim. Ne çâre ki şimdi sen mağrûriyet-i hüsn iktizâsı beni tanıyorsun.

Beyt

Hak-şinâs olma böyle mi âyâ

Bâreka'llâh ey gül-i zîbâ

Bülbül-i Hoş-Elhândan Mürgânın Şikâyeti

O kuşlar kendileriyle hıdmetde bulunmadığında müte'essir olarak huzûr-ı fâ'izü'n-nûr-ı Süleymân '*aleyhi's-selâm*da ahvâl ü akvâlimden hikâyetle şikâyet etmek istediler. Cenâb-ı Süleymân '*aleyhi's-salâtu'r-Rahmân* ise sizinle berâber dergâh-ı mu'allâ-câha gelmekden imtinâ' eden kuş kimdir, ismi nedir, şekli ü rengi ve sadâsı nasıldır, ne ile iştigâl eder, nerelerde bulunur diyerek kuşlardan istîzâh-ı keyfiyet buyurduğunda siyâh câme vü nâme, nâ-sâz u lâf-zen ve gammâz u dil-şiken karga fi'l-hâl yerinden sıçrayıp huzûr-ı pâk-i Süleymân '*aleyhi's-selâm*da kıyâm ve şu yolda 'arz-ı merâm etdi ki: O küstâh kuşun ismi bülbül [18] ve dâ'imâ işi gücü gül sevdâsıyla bâğçelerde feryâd u gulguldür. Boyu serçeden küçük, vücûdu za'îf ve levni bî-rengdir. Ba'zı ser-hoşdur ba'zı bengîdir. Mahall-i ikâmeti gülîstân köşeleridir. Sadâsı ol kadar tîz ü büleddir ki feryâdıyla dünyâ çınlar, âfâk u eflâk inler, gülün 'aşk-ı sâdikıdır. Gül mevsiminin kudûmüne intizâr eyler ki icrâ-yı nagamât u âvâza âgâz eyleye. Her gece nâle vü na'ralarından gözümüze uyku girmez. Elinden dâd u feryâd! Diğer kuşlar da ana mu'âvenet edip karganın bülbül hakkındaki beyânâtı mâ-hüve'l-vâki'dir, diye şehâdet etdiler.

Nazm

Kalmadı pâdişâhâ râhatımız
Her gece hûy u hây-ı bülbülden
Hiç girmez gözümüze uyku
Nâle vü na'ra-hây-ı bülbülden

Hazret-i Süleymân 'Aleyhi's-selâm'ın Bülbüle Gazabı ve Toğan Vesâtetiyle Huzûra Celbi

Hazret-i Süleymân '*aleyhi's-selâm* çünkü bu şikâyatı işitdi buyurdu ki: Ey bâz-ı tîz-pervâz, git o bülbül-i şûrîde ve 'andelîb-i şûh-dîdeyi dergâhımıza ihzâr et ammâ yanına vardığında mülâyemet ü mülâtafâta tut ki za'îf bir kuşcağızdır, sebep-i helâki olmayasın. Ber-mantûk-ı fermân-ı Süleymânî bâz pervâza âgâz edip der-hâl ben fakîri almak üzere gülistâna geldi. Ben ise yine senin bâde-i mahabbetinle mest ü harâb ve eşk-i çeşmimle gark-âb olduğum gibi şevk-i rûyunla nâle vü figânda idim. Çünkü bâz benim bu hâlât u makâlâtımı ve sûz-nâk [19] feryâdımı gördü ve işitdi ve senin bûy-ı dil-âvîzin dimâğına yetişdi. Gördüm ki o da mest ü raksân olup kendinden geçdi. Neden sonra 'aklına başına toplayıp dedi ki: Ey bülbül-i şeydâ v'ey 'andelîb-i hoş-nevâ! Âgâh ol ki Hazret-i Süleymân '*aleyhi's-selâm* beni sana gönderdi ve seni divân-ı 'âlisine da'vet eyledi. Kalk kanadıma sarıl seni huzûr-ı müşârün-ileyhe îsâl edeyim. Çünkü bu kelâmı bâzdan işitdim müte'essir oldum ve ey bâz-ı tîz-pervâz, benim Hazret-i Süleymân ile ne işim ve ne ilişimim var. O cihânın Hazret-i Süleymân'ı ben gülistânın bülbül-i nâlânı. Efendim nerde ben nerde.

Beyt

Dâmen-i verdi bırakmam elden
Tiğ ile pârelesen de beni sen
herkesce ma'lûmdur ki bence maslahat u meşgûliyet 'aşk-ı gül ve o sevdâ ile gece gündüz nâle vü gulüfdür.

Nazm

Âsumânda gulf-ile peydâ olup şeb subha dek
Gül için efgân u nâlemden benim feryâd ile
Ger kılınc ile vücûdumdan serim olsa cüdâ
Hubb-i gülden ayrılık mümkün değil cân u dile

Beyt

Ben ben oldukça cüdâ olmam o gülden aslâ
Eylerim cân u dili 'aşkına elbette fedâ

[20] git Hazret-i Süleymân '*aleyhi's-selâma* ma'zûr olduğumu 'arz et ki 'âşıkım ma'şûkum olan gülden hiçbir zamân ayrılmak istemem âzâde-serân-ı 'aşk u mahabbet hükm-i Süleymân'dan hâricdedir.

'Âşık u divâneye olmaz kalem

Toğan muhâlefet-kârâne bu gibi sözlerimden serkeş ü itâ'atsiz olduğuma zâhib olarak hiddet ü şiddetle bî-çârenizi çengâl ü minkârıyla tutup sıkıştırdı ve zedeledi. Amân vermeyerek götüreceğini yakînen anladım, dedim: Ey bâz-ı tîz-pervâz, bana biraz müsâ'ade ve mühlet ver. Hazret-i Süleymân-ı 'âlî-şâna takdîm etmek üzere bir kıt'a olsun nazm u inşâ edeyim. Çoban armağanı çam sakızı diyeyim. Biliyorsun ki ben kuşların şâ'iri gül-i zîbânın mâdihiyim.

Beyt

Benim tahkîk-i meddâh-ı büzürgân

Bana ver mühleti ey şâh-bâzân

Toğan benim böyle zarâfet-âmîz ve merhamet-engîz sözlerimden müte'essir olarak şefkat gösterdi ve 'azîmeti te'hîr etdi. Ben de der-hâl bir kıt'a inşâ ve ihzâr etdim. Bu def'a bâz hüsn-i mu'âmele ve rahîmâne bir tarz ile beni çengâline alarak dîvân-ı Hazret-i Süleymân'a îsâl etdi. Bir de ne göreyim, Hazret-i müşârü'n-ileyh 'azamet-i nübüvvet ve celâdet-i saltanatıyla taht-ı Süleymânîsine câlis yemîn ü yesârında hademe-i bî-şümâr elbise-i fâhiteyi lâbis ve huzûr-ı akdeslerinde tâ'ife-i cinnden bir gürûh kemâl-i edeble hıdmete âmâde ve mûnis arka cihetinde de o benden müşteki, gammâz u müvesvis kuşlar sâkin ü sâkit idiler. Ve bana [21] istihfâf ile nazar ederek kahr u gazab-ı Süleymânî'ye uğrayacağıma sabırsızlıkla intizâr ediyorlar idi. Ben ise pâyitaht-ı Hazret-i Süleymân'ı resm-i mülûkâneye ri'âyetle öperek huzûr-ı risâlet-penâhîlerinde ayakda durdum ve nazm etdiğim kıt'ayı okudum ve du'â ile söze hitâm vererek muntazır-ı fermân oldum.

Kıt'a

Elâ peygamber-i Hak rûy-ı 'arzın şâh-ı 'âlîsi

Senin hurşîd-i ruhsârınla bu 'âlem münevverdir

Vuhûş u tayr u ins ü cân ne varsa cümlesi el-hak

Sana cândan gönülden kulluğa hâlâ müsahhardır

Hevâ üzre gezer taht-ı şerîfin çarh-ı râbî'de

Güneşle kûşe-i iklîl-i pür-nûrun berâberdir

Çekilmiştir Kubâd u Hüsrev'in başına şemşîrin

Gulâm-ı kemterin kapında sultânım Sikender'dir

Kimem ben pâdişâhım gelmeyem dergâh-ı 'âlîne

Velîkin iftirâk-ı gül ile hâlîm mükedderdir

Hazret-i Süleymân'ın Kuşlara 'Îtâb Bülbüle Merhametle Hitâb Buyurması

Hazret-i Nebiyy-i müşârün-ileyh vaktâ ki hâl-i 'âşıkânemi gördü ve güftâr-ı niyâzkârânemi işitti; bana tahsîn ü âferîn-hân olup o kuşlara 'ale'l-husûs kargaya tevcih-i hitâb-ı 'îtâb ile: Hâlinden hikâyet ef'âlinden şikâyet eylediğiniz ismine bülbül denen kuşcağız bu mudur, buyurdu. O gaddâr u mekkâr kargadan ve sâ'ir kuşlardan hiçbir cevâb [22] sâdir olmadı. Hepsî de dîvân-ı Süleymân'da mahcûb u mahcûl olup kaldılar. Ba'dehü bu 'abd-i 'âcize lutf u mülâyemetle hitâb ve iltifâtlı nazar ederek: Sen bülbül müsün? Dedî. Evet, dedim. Kendi ihtiyâr u irâdenle

dergâhımız dîvânına niçin gelmedin, buyurdu. Ey resûl-i Hudâ ve'y sultân-ı dîn ü dünyâ, Leylâ'nın Mecnûn'u 'Azrâ'nın Vâmık'ı gibi gülün meftûnu ve 'âşık-ı sâdıkıyım. İftirâkına sabr u tahammül edemiyorum. Gelemediğimin sebebi bundan başka bir şey değildir.

Nazm

Hemân rûy-ı güle böyle benim dîvâne sultânım
Gönül vechinden aslâ düşmesin hicrâne sultânım
Ecel tîğiyle kat' olsa vücûdumdan serim tâ ki
Ne mümkün mihr-i gül dilden ola bîgâne sultânım
Gönül bu hırka-i sâlûsı ister âteşe yakmak
Dahi bu şîşe-i 'ârı ata yabana sultânım
Gülün vâdî-i 'aşkında gezer âvâre vü hayrân
Benim ol bülbül-i şûrîde vü dîvâne sultânım

Ey sultân-ı 'âlem ve'y güzîde-i benî Âdem, beni gülistânlarda bırak zât-ı nübüvvetine du'âcı olayım. Cenâb-ı gülden bir ân ayrılmağa bend-i sevdâ-yı zülfünden bir nefes kurtulmağa mütehammil ü muktedir değilim.

Zencîr ki zülf-i yârdandır

Cân gerdenine kemende lâyıık

Ey pâdişâh-ı zemîn ü zamân ve'y makbûl-i Rabb-i Mennân, bendeniz kuşların hâcesi, gülistânın hatîbiyim. Gülşenler benim mescidim, gül dalları minberim [23] sahn-ı çemenistân seccâdem, sünbüller müsebbiham, vech-i mübârek-i gül kıblem, tâk-ı ebrûsu mihrâbımdır. Hazret-i Süleymân, benim bu hikâyât-ı letâfet-engîz ve makâlât-ı zarâfet-âmîzimi lütfen istimâ' buyurdu, mahzûz oldu ve terfî'-i rütbemle taltîf ü iltifât ile gülün visâline lâyıık 'âşık-ı sâdik olduğunda şübhemiz kalmamışdır, hâlinle müştegil ol, [buyurdu].

Beyt

Sana elbette 'âşıklık sezâdır

Reh-i dilberde cân vermek becâdır

diyerek yine beni gülistâna i'âde vü îsâl için bâza fermân buyurdu. O da der-hâl beni huzûr-ı 'âlînize getirdi. Ey çiçeklerin serveri, nâz-perver gül-i nâzenînim. Aslımı nisbetimi işitdin ve ehliyetimi anladın. Artık böyle tarîk-i mahabbetinde sâdik bir 'âşıkı nâz-ı hasrete yakmayarak vuslata lâyıık görmek zamânı hulûl etmiştir.

Mesnevî

Dem-â-dem ağlarım kan firkatinden
Gece encüm-şümârım hasretinden
Ben oldum âteş-i firkatle ey cân
Gece gündüz semender-vâri sûzân

Senin meydân-ı hicrânında ey mâh
 Belâ tîrine oldum ben nişân-gâh
 Senin sevdâ-yı zülfünle dil-ârâm
 Ne gözde uyku var ne dilde ârâm
 Benim cismimde sensin cân-ı pâkim
 'Azîzim yoksa ben bir zerre hâkim

[24] Bülbül bu kelimât-ı 'âşikâne ve ebyât-ı sâdikâneyi 'arz ile medhûş u hâmûş ve gülden şeref sâdır olacak emre intizâr ile serâpâ gûş oldu.

Gülün Bülbüle Lutf u Merhamet Eylemesi

Gül bülbülden bu niyâz-ı derdmendâne ve ebyât-ı müstemendâneyi ve hikâyât-ı garîbe ve kelimât-ı 'acîbeyi istimâ' buyurduktan sonra artık bülbülün cân u dilden kendine bir 'âşik-ı sâdik olduğunda şübhesi kalmadı ve kendi gönlüne şöyle hitâb eyledi ki: Ey hem-râz u hem-pervâzım olan gönül! Muhakkak anladım ki bu bülbül-i miskîn ve 'andelîb-i gamgîn bana hakîkî 'âşik ve tarîk-i mahabbetimde sâdiktir. Ba'demâ bî-çâreyi âteş-i mihnet ü firkatle yakmak ve derd-i hasretle pûte-i hicrâna bırakmak lâyıık-ı insâf u merhamet değildir. Münâsib olan bu üftâdenin gönlünü ele almak gülistân-ı vuslatımda tatyîb-i hâtır ile ohşamaktır.

Bülbül gönülden şöyle bir cevâb işitti evet bu bülbülün reng-i rüyunda 'aşk nişânesi, güft ü güyunda sıdk emmâresi âşikâr olduğu gibi makâlâtının ma'ânîsinden envâr-ı vecd ü hâlet parlıyor ve harekât u sekenâtından esrâr-ı mahabbet müşâhede olunuyor. Visâline lâyıık 'âşiktir. Bu husûsda te'hîr ü te'ennîde tecvîz edilmemelidir ki *fi't-te'hîri âfetühü*⁹. Gül gönülden böyle fikrine muvâfık ve hâle mutâbık cevâbı işitmekle memnûn olup fi'l-hâl yüzünden nikâbı aralıktan hicâbı kaldırdı ve bülbüle şefkat ü merhamet izharıyla: Nice [25] zamândır firâkımla haste vü giryân ey bülbül-i hoş-elhânım, gel artık hengâm-ı vuslat u zamân-ı meserretidir, dedi.

Beyt

Ey 'âşik-ı haberdâr geldi zamân-ı vuslat
 Ey sâdik-ı dil-âgâh işte bu vakt-i vahdet

Bülbülün Gül İle Vuslat Bulması ve He İkisinin De Fânî Olması

Bülbül gülden gülistân-ı 'âleme geldiği zamândan beri böyle vuslata da'vet gibi kıymeti nakd-i cân ile de takdîr edilemez bir iltifâta mazhar olunca fart-ı meserretten medhûş u mebhût oldu. Ve bir müddet sonra biraz kendini toplayarak raks u devrâna başladı ve andan sonra gördüm ki o bülbül-i âşüfte düşe kalka gülün yanına yaklaştı ve minkârını dikenin aralığına koydu. Gülün bûy-ı vuslatı bî-çârenin dimâğ-ı cânına vâsıl olur olmaz cânı cânâna teslîm edip düşdü. Ben dervîş-i gamgîn ise müşâhede eylediğim bu hâlden mütehayyir ü müte'essir kalmışdım. Nâgehân cânib-i mağribden bir bâd-ı sarsar esip gülün yapraklarını kopardı ve târumâr u perîşân edip bir kerre hevâya kaldırarak topraklara saçdı. O tâze tâze gül yaprakları der-hâl solmuş letâfetinden eser kalmayıp hep pejmürde olmuşdu.

⁹ فى التأخير آفته: Geciktirmekte afet vardır.

Nerede o cilveler, nâzlar nerede o nâleler, niyâzlar. Cümlesi bir ânda mahv u hebâ ve gûyâ dünyâya hiç gelmemiş gibi bî-nâm u nişân bir hevâ oldu gitdi. Ey 'azîz, işte bu gül ü bülbül hikâyesi bizim kıssamız ve bülbülün çektiği derd ü elem bizim gussamız. 'Ârifler kıssadan hisse alırlar.

[26] *Münâcât*

Gülistân-ı hakikatde İlâhî
Bizi kıl bülbül-i nâlân ü hayrân
Hemâre gönlümüz gülzârını sen
Visâlin gülleriyle eyle tâbân
Garîk-i bahr-ı vaslın cümle 'âlem
Velî ana değil ey Rabb-i Mennân
Beni hem-vâre âgâh eyle yâ Rab
Bi-hakkın rûh-ı pâk-i fahr-i ekvân
Ümîdi Vâhidî'nin vuslatındır
Anı perverdigârâ etme giryân

Risâle-i Gül ü Bülbül'ün Nefcesî

Ey 'azîz gül ü bülbül hikâyesini ben söyledim sen dinledin. Maksad nedir bildin mi? Bu risâlede beyân edilen gül, bülbül, karga ve sâ'ir kuşlar kimlerdir anladın mı? İşte şimdi kıssadan hisseyi münhasıran beyân eyliyorum. *El-'ârifü tekfîhi 'l-işâre*¹⁰ evvelâ ma'lûmun olsun ki bâğ-ı gülistân, bostân denilen bu cihân ve bâğbân 'akıldır. Anınçün her ne iş yapacak olursan evvel-be-evvel 'akl ile meşveret ba'dehü icrâ-yı maslahat edersin. Gül her şey ki senin matlûb u mahbûbun ise odur. Bülbül de sensin ki dâ'imâ mahbûbunun hayâlât u makâlâtıyla müştagil bulunursun ve her zamân nakd-i cânını anın yolunda sarf u îsâr etmek istersin. Ve Süleymân rûhdur, huzûr-ı Süleymân'a gidip sonra gülistâna gelmek rûhu tanımak ve yine mahbûbunu bilmektir. Bâz gönüldür ki rûhun elçisidir. Karga nefsidir ki sana zidd olup seni dalâlete ilkâ etmek ister. Ana zahîr ü mu'âvin olan kuşlar nefsin ârzûlarıdır. 'Âlemde bahtiyâr u mes'ûd o nefse [27] itâ'at ü inkıyâd etmeyerek merkeb-i 'aşk olan vücûda süvâr olup tedbîr-i 'akl ve rızâ-yı kalb ile tarîk-i feyz-i rûhda dâ'imâ sa'y ü gayret eden kimsedir.

*Vallâhü 'l-hâdî ilâ sevâ 'i 's-sebil*¹¹

Târîh-i Tercüme

În Gül ü Bülbül be-lafz-ı Fârisî bûdest pîş
Tercüme kerdem künûn der sâye-i hünkâr-ı 'aşk
Yâftem der gülsitân-ı tab'-ı târîh-i güher
Bülbül-i dil-râ emel-bahşâ buved gülzâr-ı 'aşk¹² 1315

¹⁰ العارف تكفيه الاشارة: Ârif olana bir işaret yeter.

¹¹ والله الهادى الى سواء السبيل: Allah doğru yola iletendir.

Kaynakça

- CANIM, Rıdvan (2000). *Latîfî Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, AKM Yayınları, Ankara.
- HAKSEVER, Ahmet Cahit (2002). *Son Dönem Osmanlı Mevlevilerinden Ahmet Remzi Akyürek*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İNAL, İbnüelmin Mahmud Kemal (1999). *Son Asır Türk Şâirleri*, (Hazırlayan İbrahim Baştuğ), AKM Yayınları, Ankara.
- İSEN Mustafa (1994), *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, AKM Yayınları, Ankara.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1989). "Ahmet Remzi Akyürek", *DİA*. C. 2.
- REMZÎ, Ahmet (1337). *Gülzâr-ı Aşk*, Dersââdet Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, Ankara.
- SERDAR, Murat (2014). "Kastamonu Mevlevihanesi Postnişinlerinden Kayserili Ahmet Remzi (Akyürek) Dede", II. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu, Kastamonu, s. 305-3019.
- Vâhidî (1564). *Risâle-i Gül ü Bülbül*, Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi, No: 582/2.
- VASSÂF, Hüseyin (2015). *Sefîne-i Evliyâ*, C. 5, (Hazırlayanlar Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- ZAVOTÇU, Gencay (2002). "Türk Edebiyatı'nda Gül ve Bülbül", *Türkler*, C. 5. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

¹² این گل و بلبل بلفظ فارسی بودست پیش
رجمه کردم کنون در سایه خنکار عشق
یاقتم در کلهستان طبع تاریخ کهر
بلبل دلرا امل بخشا بود کلزار عشق

Bu Gül ü Bülbül önce Farsça kelimelerdi. Şimdi aşk sultanının gölgesinde tercüme ettim. Baskı tarihinin gül bahçesinde buldum. Aşkın gül bahçesi gönül bülbülüne ümit verir.